

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دوست دانشمندم استاد جناب آقای دکتر اصغر
منتظر القائم (حفظه الله تعالى) از حقیر مقاله‌ای را
برای همایش بین‌المللی «نقش ایرانیان در توسعه و
بازسازی عتبات عالیات» درخواست نموده‌اند، به
جهت اطاعت امرشان این چند سطر قلمی گردید.

هادی نجفی^۱

برگی زرین در تذهیب
گنبد و مناره‌ها و ایوان
امیرالمؤمنین (علیه السلام)

چکیده

در این نوشتار سعی بر آن شده که قسمتی از سیر تاریخی اجرا شده در مرمت و تذهیب
گنبد و مناره‌ها و ایوان و تجدید کاشی‌کاری صحن مطهر امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در
قرن دوازدهم براساس گزارشات تاریخی بیان گردد.
همچنین جایگاه خان عظیم الشان مهدی‌قلی خان بیگدلی و خاندانش را که از طرف نادرشاه
افشار مأمور به این خدمت گردید، به بررسی نشستیم.

کلیدواژه:

تذهیب، حرم امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)، نادرشاه افشار، مهدی‌قلی خان بیگدلی،
محمدرحیم بیک استاجلو

۱. استاد درس خارج فقه و اصول حوزه علمیه اصفهان در مدرسه صدر بازار، Alnajafi.ir

نیای اعلای نگارنده شیخ محمدتقی رازی نجفی اصفهانی (قدس سره) متوفای ۱۲۴۸ق، صاحب هدایة المسترشدين في شرح اصول معالم الدين و تبصرة الفقهاء و آثار دیگر، معروف به صاحب حاشیه، فرزند حاجی محمدرحیم بیک، متوفای ۱۲۱۷ق در نجف اشرف، که از بزرگان ایل استاجلو می باشد.

محمدرحیم بیک داماد الهوردی بیک می باشد و داماد دیگرش آقا محمدعلی کرمانشاهی بهبهانی فرزند بزرگ آقا محمدباقر وحید بهبهانی است. بنابراین محمدرحیم بیک و آقا محمدعلی کرمانشاهی با یکدیگر باجناق می باشند.

الهوردی بیک فرزند خان عظیم الشان مهدیقلی خان بیگدلی است. او کسی است که در زمان نادرشاه افشار و به دستور وی به تذهیب گنبد و مناره ها و ایوان امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و کاشی کردن صحن مطهر در سال ۱۱۵۶ اشتغال یافت و این خدمت را به احسن وجه در سال ۱۱۵۷ق به پایان رساند.

گزارش تاریخی این تذهیب در کتاب *مرآت الأحوال جهان نما* از تألیفات آقا احمد فرزند محمدعلی کرمانشاهی بهبهانی به قرار ذیل آمده و در ضمن یادآور می شوم که آقا احمد خود داماد محمدرحیم بیک و شوهرخواهر شیخ محمدتقی صاحب هدایه می باشد. آقا احمد می نویسد:

«شرف بردن والد به ایران به علت مرض طاعون

و در تاریخی که طاعون عظیمی در کربلای معلی و نجف اشرف و آن حدود روی داد،^۲ به مشهد کاظمین مشرف شد، در آنجا حسب الحکم والد نامدارش استقامت فرمود، و چون امتداد بهم رسانید و طاعون به بغداد نیز رسید و شدید شد به حدی که بعضی در تاریخش «الطاعون عظیم» گفتند، والد ماجدش حکم به رفتن به سمت ایران فرمود، آن بزرگوار را دل برداشتن از فیض زیارات عتبات مشکل بود، و درخواست رخصت بر توقف می نمود. آخر الأمر به او خطی

۲. سال ۱۱۸۶ هجری قمری.

نوشتند که در یک سطر آن نوشته بود که «برو، برو» و در سطر دیگر. «اگر نروی عاقی عاق» از اتفاقات غریبه آنکه این فقیر همان خط شریف را بعد از آنکه مدت چهل سال تقریباً از زمان نوشتن آن گذشته بود، در سفر اول که به عتبات عالیات مشرف شدم در کربلای معلی در کوچه‌ای که از صحن مقدس به دولت‌خانه آن مرحوم می‌روند یافتم و تا مدتی همراه داشتم و در این اوقات مفقود شده.

القصة چون این حکم رسید لابد به سمت ایران تشریف بردند و در خدمتش بود عالی‌جناب مرحمت‌مآب آقا محمدابراهیم، و فرزند اکبر ارشد ارجمندش و برادر نامدار عالی‌تبار (آقا محمدجعفر). چون به بلده کرمانشاهان که اول حدود ایران و از قلمرو عالی‌شکر است رسیدند، اهالی و اعظم و حکام آن دیار مقدمش را غنیمت شمرده به احترام و اعزاز تمام وی را استقبال نمودند.

و در آن اوان حاکم آن دیار بود عالی‌جاه شوکت دستگاه مرحمت و غفران‌پناه جنت آرامگاه الله‌قلی خان زنگنه. احوال این سلسله و علو این خاندان بر اصحاب سیر و بصایر پوشیده نیست. از اعظم و اکابر امراء ایران و از سلسله شیخ علی خان مشهورند^۳ وی فرمان‌فرمای با اقتدار و در ضبط و نسق مملکت یگانه روزگار و در عدالت و شجاعت و سخا مظهر لطف و قهرباری و مؤید به تأییدات قادر کردگار بود.

خان عظیم الشان در تعظیم و توقیر آن جناب به اقصی الغایت کوشید و شرط ضیافت و خدمتگذاری را به تقدیم رسانید، و به اقامت در آن بلده تکلیف نمود، قبول فرمودند. مردم بلده و بلوک غاشیه اطاعتش را بر دوش و حلقه ارادتش را بر گوش کشیدند، و آن جناب مشغول به تدریس و ترویج دین مبین شدند.

بعد از چند وقت حسب الخواش خان معظم الیه صبیئه مرحمت و غفران‌مآب رضوان آرامگاه الله‌ویردی بیک خلف عالی‌جاه معلی جایگاه، خان عظیم الشان مرحوم مهدی قلی خان

۳. از امرای مشهور عهد صفوی، و از مردان بزرگ ایران.

بیگدلی را در حباله خود در آوردند. خان معظم الیه از امرای عظیم الشان و خاندان کلان است، و سلسله علیه اش نهایت مشهور است و از جانب پادشاه قهار نادرشاه افشار در اواخر کار به سرکاری تعمیر و تذهیب قبه شریفه و ایوان مبارک حضرت اسدالله الغالب (علیه السلام) مشغول شد و آن خدمت را به ارادت و اعتقاد تمام به انصرام رسانید، و حکام روم و بزرگان آن مرز و بوم از شجاعت و رشد او خایف بودند و به خوبی اعزاز و احترامش را منظور می داشتند.

احوال مرحوم حاجی محمدرحیم بیک (قدس سره) و اولاد او

و صبیّه دیگر مرحوم الله ویردی بیک در حباله عالی شأن معلی مکان جنت آشیان کهف الحاج مرحوم حاجی محمدرحیم بیک بود که از بزرگان ایل جلیل استجلو است، و در سنه یک هزار و دو صد و هفده هجری (۱۲۱۷) در نجف اشرف به رحمت ایزدی پیوست، و دو پسر و دو دختر از او مخلف شدند: پسرها یکی عالی جناب فضایل مآب عالم محقق و فاضل مدقق جامع فضائل صوری و معنوی اخوی مقامی آقا محمدتقی است، و دیگری عالی جناب فضیلت مآب علامی آقا محمدحسین،^۴ و صبیّه کبری در حباله من است، و صغری با عالی جناب مقدس القاب علامی آخوند مآ محمدعلی خراسانی خلف عالی جناب مآ محمدشفیع طهرانی الأصل، مشهدی المسکن، منسوب است. و خاله ماجده تا به حال در حیات و در نجف اشرف مجاور است...»^۵.

آقا احمد بهبهانی، متوفای ۱۲۳۵ق، نواده وحید بهبهانی، همچنین در مورد ورودش به نجف اشرف و توصیف آن بارگاه ملکوتی چنین می نگارد:

«ورود به نجف اشرف

بعد از دو روز در ماه مبارک رمضان، مطابق عدد جمل لفظ «غری» وارد آن بلده طیبه شده در خانه عالی شأن معلی مکان خیر الحاج مرحوم حاجی محمدرحیم بیک سابق الذکر

۴. منظور شیخ محمدتقی اصفهانی، صاحب حاشیّه معالم، و برادرش شیخ محمدحسین صاحب فصول است.

۵. مرآت الأحوال جهان نما، بخش یکم، صص ۱۵۲-۱۵۴.

شهرخاله ماجده منزل کردیم، و به زیارت عتبه عالیه که نهایت آمالم بود رسیدم. عجب اساس و دستگاهی دیدم که حسب الحکم نادرشاه افشار، مرحوم مهدی قلی خان بیگدلی جد اُمی این فقیر برپا کرده است. و به آن شکوه و مرغوبی سایر روضات شریفه ساخته نشده‌اند. حتی مشهد مقدس رضوی (علیه السلام) اگرچه آن نیز دستگاه بسیار دارد، و لکن اغلب آن بی‌موقع اتفاق افتاده است.

اصل صحن و حرم حضرت امیر (علیه السلام) را شاهان صفویه ساخته‌اند، و نادرشاه حرم مطهر و ایوان و گلدسته را طلا نموده، و در سنه یک هزار و یک صد و پنجاه و هفت (۱۱۵۷) هجری به اتمام رسیده، و تا به حال مثل روز اوّل باشکوه و رونق تمام است»^۶.

این گزارش تاریخی در کتاب تاریخ عالم‌آرای نادری^۷ نیز آمده و مبلغی را که نادرشاه در این راه هزینه کرده معادل پنجاه هزار تومان شاهی آن روزگار می‌داند، که این مقدار فقط هزینه دستمزد شده است و الا طلا و مس لازم توسط نادرشاه تأمین گردیده است.

لازم به یادآوری است که در آن روزگار یک تومان شاهی معادل یکصد تومان و یک تومان، ده هزار دینار و هر دینار شش درهم بوده است.

در سه کتاب تاریخ منتظم ناصری^۸ و *بستان السیاحه*^۹ و *ماضی النجف وحاضرها*^{۱۰} نیز این گزارش آمده است.

۶. *مرآت الأحوال جهان‌نما*، بخش یکم، ص ۱۹۴.

۷. *تاریخ عالم‌آرای نادری*، ص ۲۳۷، چاپ سال ۱۳۱۴ق.

۸. *تاریخ منتظم ناصری*، ج ۲، ص ۲۸۸.

۹. *بستان السیاحه*، ص ۵۷۲.

۱۰. *ماضی النجف وحاضرها*، ج ۱، ص ۶۴.

همچنین در *نسب‌نامه الفت*^{۱۱} و نیز در کتاب *قبیله عالمان دین*^{۱۲} و در مقدمه بر *رساله صلاتیه*^{۱۳} از تألیفات صاحب حاشیه هر دو به قلم نگارنده، گزارش آقا احمد کرمانشاهی آمده است.

از آنچه گذشت سه نکته زیر به خوبی معلوم می‌گردد:

۱- نام پدر شیخ محمدتقی صاحب حاشیه حاج محمدرحیم^{۱۴} بیک است نه عبدالرحیم^{۱۵}، همان‌گونه که دو فرزند ذکورش^{۱۶} نیز از او با نام محمدرحیم یاد کرده‌اند.

۲- مهدی‌قلی‌خان بیگدلی که متصدی تذهیب بارگاه امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) از طرف نادرشاه بوده است، جد پدری همسر محمدرحیم بیک است، نه پدر یا جد خود محمدرحیم باشد.

۳- تذهیب گنبد و مناره‌ها و ایوان امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و کاشی صحن مطهر همه در طی دو سال یعنی سال‌های ۱۱۵۶ و ۱۱۵۷ ق به سرپرستی خان عظیم الشان مهدی‌قلی‌خان بیگدلی به انجام رسیده است.

و همچنین موارد خللی که در بعضی از کتب تراجم آمده نیز معلوم می‌گردد:

به‌عنوان نمونه نیای دیگر نگارنده در کتابش *حلی الزمن العاقل، فی من أدراکته من الأفاضل* چنین فرماید: «حدّثني الشيخ الفقيه العالم العامل الورع الزاهد الكامل العارف الحاج

۱۱. *نسب‌نامه الفت*، صص ۱۱۰-۱۱۲.

۱۲. *قبیله عالمان دین*، ص ۱۳ و ۱۴.

۱۳. مقدمه *رساله صلاتیه*، ص ۲۴-۲۷.

۱۴. همان‌گونه که شیخ آقابزرگ تهرانی در کتاب *الکرام البررة فی القرن الثالث بعد العشرة*، ج ۱، ص ۲۱۵، رقم ۴۴۲ از وی چنین یاد کرده است.

۱۵. همان‌گونه که در کتاب‌های: *الحصون المنیعة فی طبقات الشیعة*، ج ۱۴، ص ۱۶، رقم ۴۴۵۲؛ و *تکملة أمل الآمل*، ج ۵، ص ۲۸۷، رقم ۲۲۳۶؛ *أعیان الشیعة*، ج ۱۳، ص ۴۵۷، رقم ۹۳۴۳ چنین آمده است.

۱۶. *هدایة المسترشدين*، ج ۱، ص ۷۲۸؛ *الفصول الغروية*، ج ۱، ص ۸۱.

الشيخ جعفر التستري (قدس الله روحه): أنّ والد عبدالرحيم أو جدّه - الشكُّ منّي - كان يُسمّى مرزا مهدي، وكان أحد المقربين عند نادرشاه وأرباب المناصب عنده، وهو الذي عمّر صحن الروضة الشريفة الحيدريّة على التعمير الموجود الآن، واسمه موجودٌ على الكاشي المنسوب على الجدران إلى هذا الزمان.

وعلى أيّ حال: كان والد شيخنا (طاب ثراه) أي: عبدالرحيم في قرية ايوان كيف؛ إحدى القرى الواقعة في طريق خراسان لقاصدها من طهران، وكان منصوباً عاملاً فيها من طرف شاه إيران، ثم أدركته العناية الربانيّة، فترك المنصب والوطن، وسافر بأهله وأولاده إلى كربلاء المشرفّة، مشغولاً بالعبادات والطاعات»^{١٧}.

همچنين آقای محمّدباقر الفت در آغاز رسالهٔ *خاندان من چنين می نویسد*: «نسب این خانواده از طرف پدر به شخصی می رسد نامش عبدالرحيم بيک. این شخص از خوانين قصبهٔ ايوان کی، از جمله بلوک ورامين تهران، بوده. از نسب و خانوادهٔ او اطلاعی ندارم. شنیده ام که خود و اسلافش از جمله محترمين آن حدود و مستخدمين دولت بوده اند و یکی از پدران او را، نادرشاه افشار به تعمیر صحن و تذهیب گنبد مقدّس نجف مأمور داشته اسمش در کتیبهٔ صحن نزدیک به درب توسی مرقوم است، لکن صحت این اخبار و اسم شخص مزبور را نمی دانم»^{١٨}.

و همچنین سيّد حسن صدر چنين می نویسد: «الشيخ محمّدتقي صاحب الحاشية بن عبدالرحيم، من ولد ميرزا مهدي الذي أرسله نادرشاه وعمّر بالكاشي صحن الحرم الحيدري، واسمه موجود على الكاشي»^{١٩}.

١٧. *حلي الزمن العاقل، في من أدركته من الأفاضل، به نقل از كتاب الحصون المنيعه في طبقات الشيعة، ج ١٤، ص ١٨.*

١٨. *خاندان من، ص ٦٩، چاپ شده از در كتاب گنج زری بود در این خاکدان، شرح احوال، جمع آوری و تصحيح آثار منشور فارسی محمّدباقر الفت.*

١٩. *تكملة أمل الآمل، ج ٥، ص ٢٨٧، رقم ٢٢٣٦.*

در میان مترجمین صاحب حاشیه سید مصلح‌الدین مهدوی مطالب یادشده را منضبط و صحیح ذکر کرده به جز یک مورد، کلام او را پایان این مقال قرار می‌دهم:

«شیخ محمدتقی رازی اصفهانی

نام: شیخ محمدتقی

پدر: مرحوم محمدرحیم بیک استاجلو در کتاب *روضات الجنات*^{۲۰} و به پیروی از ایشان در اغلب از کتب نام آن جناب را عبدالرحیم نوشته‌اند. مرحوم معلم حبیب‌آبادی در *مکارم الآثار*^{۲۱} در این باره می‌نویسد: ظاهراً نام وی: «رحیم» بوده و آن را از روی احترام گاهی محمدرحیم و زمانی عبدالرحیم می‌خوانده‌اند (انتهی) اما مرحوم شیخ محمدتقی فرزند آن مرحوم در هدایه نام وی را محمدرحیم نوشته و نام صحیح وی نیز یقیناً محمدرحیم بوده نه عبدالرحیم. نام پدر حاج محمدرحیم ظاهراً محمدقاسم بوده است.

مادر: مادر مرحوم آقا شیخ محمدتقی دختر الله‌ویردی بیک فرزند مهدی قلیخان بیگدلی (میرزا مهدی) می‌باشد.

میرزا مهدی که او را مهدی‌قلی‌خان نیز نوشته‌اند همان کسی است که از طرف گوهرشاد بیگم زوجه نادر شاه افشار مادر نصرالله میرزا و امام‌قلی میرزا پسران نادر مأمور سرپرستی و تعمیرات صحن مقدس علوی در نجف اشرف گردیده و نامش در کتیبه‌های صحن مبارک بر کاشی‌ها نوشته شده است و از سال ۱۱۵۶ تا سال ۱۱۶۰^{۲۲} بدین امر قیام و اقدام می‌نموده است.^{۲۳}

۲۰. *روضات الجنات*، ج ۲، ص ۱۲۳.

۲۱. *مکارم الآثار*، ج ۴، ص ۱۳۲.

۲۲. ظاهراً صحیح سال ۱۱۵۷ است.

۲۳. *ماضی النجف وحاضرها*، ج ۱، ص ۵۶.

مرحوم الله ویردی (الله = خدا، وردی یا ویردی = داده) یعنی خدا داد و مهدی قلی خان در ابتدا هر دو در کرمانشاه ساکن بوده و سپس به نجف اشرف مهاجرت کرده‌اند و در کرمانشاه دارای اولاد و اعقاب بوده و می‌باشند.

الله ویردی دارای دو دختر بوده که به ترتیب:

۱- همسر علامه مرحوم آقا محمدعلی بن وحید بهبهانی شده و از او فرزندان یافته که از آن جمله است مرحوم آقا احمد مؤلف کتاب *مرآت الأحوال*.

۲- همسر مرحوم حاج محمدرحیم بیک استاجلو مادر مرحومین آقا شیخ محمدتقی صاحب *الهدایه* و آقا شیخ محمدحسین صاحب *الفصول الغرویه*.

مرحوم حاج محمدرحیم بیک از طرف حکومت وقت در قصبه ایوان کیف مصدر امور دیوانی بوده اما سعادت و نیک‌بختی در اواخر عمر نصیب او گردیده و از کلیه مشاغل و مناصب دنیایی اعراض کرده و در اعتاب مقدسه ائمه عراق (علیهم السلام) مجاور گردیده و به عبادت قیام و اقدام می‌نموده است.^{۲۴}

مرحوم حاج محمدرحیم بیک در سال ۱۲۱۷ق در نجف اشرف وفات یافته و در همان ارض مقدس به خاک رفت»^{۲۵}.

کتابت این مقال در سالروز ولادت باسعادت امام رئوف علی بن موسی الرضا (علیه السلام) روز دوشنبه ۱۱ ذی القعدة الحرام ۱۴۴۵ برابر با ۳۱ اردیبهشت ۱۴۰۳ در کتابخانه مرحوم والد (قدس سره) در مسجد نو بازار اصفهان به انجام رسید.

والحمد لله أولاً و آخراً.

۲۴. *الکرام البرره*، ج ۱، ص ۲۱۶ به نقل از *تکملة أمل الآمل*.

۲۵. *بیان سبل الهدایه فی ذکر أعقاب صاحب الهدایه یا تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان در دو قرن اخیر*، ج ۱، صص ۱۲۵ و ۱۲۶.

نتیجه

از این مقال سابقه تاریخی ایرانیان و نقش آنان در توسعه و بازسازی حرم مطهر امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در نجف اشرف معلوم می‌گردد، و به‌عنوان نمونه به تذهیب بارگاه امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) توسط نادرشاه افشار پس از فتح هندوستان اشاره کردیم که گنبد و مناره‌ها و ایوان حرم مطهر امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) را تذهیب کرد. این خدمت توسط مهدی‌قلی‌خان بیگدلی در سال‌های ۱۱۵۶ و ۱۱۵۷ ق به انجام رسید. خان مذکور پدر بزرگ پدری همسر محمد رحیم بیک استاجلو، پدر دو اصولی و فقیه نامدار قرن سیزدهم قمری، شیخ محمد تقی صاحب حاشیه و شیخ محمد حسین صاحب فصول می‌باشد. در بسیاری از کتاب‌های شرح حال این نسبت دچار خلل شده که به‌وسیله این مقال تصحیح شد.

منابع

- ۱- أعيان الشيعة، سيّد محسن امين، تحقيق: سيّد حسن امين، بيروت: دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۲۰ ق.
- ۲- بستان السياحة، زين العابدين شيرواني، تهران: کتابخانه سنایی، بی تا.
- ۳- بيان سبل الهداية في ذكر اعقاب صاحب الهداية يا تاريخ علمي و اجتماعي اصفهان در دو قرن اخير، سيّد مصلح الدين مهدوي، قم: نشر الهداية، ۱۳۶۷ ش.
- ۴- تاريخ عالم آرای نادری، محمد کاظم مروی، تصحیح: محمد امین ریاحی، بی جا: بی نا، ۱۳۱۴ ق.
- ۵- تاريخ منتظم ناصري، محمد حسن اعتماد السلطنه، تهران: دنیای کتاب، ۱۳۶۳ ش.
- ۶- تکملة أمل الآمل، سيّد حسن صدر، تحقيق: حسين علي محفوظ، عبدالکريم دباغ، عدنان دباغ، بيروت: دارالمورخ العربي، ۱۴۲۹ ق.
- ۷- الحصون المنيعه في طبقات الشيعة، علي كاشف الغطاء، قم: مؤسسة آل البيت (عليهم السلام) لإحياء التراث، ۱۴۴۵ ق.
- ۸- حلي الزمن العاقل في من أدر كته من الأفاضل، ابوالمجد شيخ محمد رضا نجفی اصفهانی، مخطوط.

- ۹- روضات الجنات في أحوال العلماء والسادات، ميرزا محمدباقر موسوی خوانساری، قم: دهاقانی (اسماعیلیان)، ۱۳۹۰ق.
- ۱۰- الفصول الغروية، محمدحسین اصفهانی رازی، تحقیق: علی جاسم شکاره الساعدي، نجف: مرکز المرتضى لاحياء التراث والبحوث الاسلامية، ۱۴۴۲ق.
- ۱۱- قبيله عالمان دين، هادی نجفی، قم: انتشارات عسکری، ۱۳۸۱ش.
- ۱۲- گنج زری بود در این خاکدان، شرح احوال، جمع آوری و تصحیح آثار منشور فارسی محمدباقر الفت، لاله الفت، اصفهان: نشر نوشته، ۱۳۸۴ش.
- ۱۳- طبقات أعلام الشيعة - الكرام البررة في القرن الثالث بعد العشرة، آقابزرگ تهرانی، تعليقات: سید عبدالعزیز طباطبائی، مشهد: دارالمرتضى، ۱۴۰۴ق.
- ۱۴- ماضي النجف وحاضرها، جعفر آل محبوبه، بیروت: دارالأضواء، ۱۴۰۶ق.
- ۱۵- مرآت الأحوال جهان نما، احمد بهبهانی، تصحیح: علی دوانی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۰ش.
- ۱۶- مقدمه رساله صلاتیه (بیش از پنج هزار فرع فقهی)، هادی نجفی، قم: ذوی القربی، ۱۳۸۳ش.
- ۱۷- مکارم الآثار در احوال رجال دو قرن ۱۳ و ۱۴ هجری، محمدعلی معلّم حبیب آبادی، اصفهان: انجمن کتابخانه های عمومی اصفهان وابسته به اداره کل فرهنگ و هنر استان اصفهان، ۱۳۵۲ش.
- ۱۸- نسب نامه الفت، محمدباقر الفت، تصحیح و اضافات: علی کرباسی زاده اصفهانی، اصفهان: خانه حکمت، ۱۴۰۲ش.
- ۱۹- هداية المسترشدين في شرح اصول معالم الدين، محمدتقی رازی نجفی اصفهانی، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۸۰ش.